

пільгових пенсій за рахунок страхових внесків, що стосується пенсій за вислугу років також. При цьому не йдеться про скасування зазначених пенсій узагалі, а лише про джерело фінансування, так званих, пільговиків. Нині працівники загальних професій, як і ті, хто має право на отримання дострокових пенсій зобов'язані сплачувати пенсійні внески за однаковою ставкою. Проте пільговики отримують вищі пенсії за досягнення молодшого пенсійного віку, ніж працівники, котрі мають право на отримання звичайних пенсій за віком. Отже, складеться нерівноправне становище, оскільки однаковий розмір внесків має надавати право на отримання однакової пенсії. Тому вартість фінансування пільгових пенсій має покриватися не за рахунок пенсійних внесків, а коштом роботодавця завдяки переведенню пільговиків до системи недержавного пенсійного забезпечення до терміну досягнення відповідного пенсійного віку.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3. – Ст. 10;
2. Бойко М. Д. Право пенсійного забезпечення в Україні: Навч. посібн.: Курс лекцій. – К., 2005;
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. // Офіційний вісник України. 2003. № 33. Ст. 1770;
4. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 33. – Ст. 1769;
5. Падгочій Б. Три удари по пенсійній реформі – що робити далі? // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 6. – С. 7-15.

УДК 346.545/546(477)

*С. Черненко*

### ВПЛИВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ НА КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ УКРАЇНИ

Розвинена ринкова економіка, яку намагається побудувати Україна, є основою побудови правової держави та громадянського суспільства. Основою ж ринкової економіки є, перш за все, вільна конкуренція.

Наявність повноцінного конкурентного середовища є визначальною рисою для існування та розвитку підприємництва. Добросовісна економічна конкуренція лежить в основі мотивації підприємництва, зорієнтованого на досягнення своєї мети за рахунок власної ініціативи, самостійності, нестандартності рішень, готовності ризикувати та нести відповідальність за отримані результати [1, с. 28]. Ця теза лежить в основі теорії конкуренції, оскільки основною ознакою конкуренції, яка відображена в тому числі й у ст. 1 Закону України “Про захист економічної конкуренції”, є можливість “здобуття переваг над іншими суб'єктами господарювання завдяки власним досягненням” [2, 45].

Таким чином, запорукою формування конкурентного середовища є ефективний контроль за діями суб'єктів господарювання та органів державного та само-

врядного управління, здатними спотворити економічну конкуренцію за допомогою порушення цього принципу.

Юридичним підґрунтям здійснення такого контролю є дія нормативно-правових актів, які встановлюють, по-перше, безпосередній об'єкт контролю та його об'єктивні характеристики, а по-друге, повноваження певних органів держави на здійснення такого контролю та притягнення винних осіб до відповідальності.

Однак нормативна база контролю за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції на сьогоднішній день є недосконалою. Одним із найбільш неврегульованих та одночасно одним з найбільш вагомих з економічної точки зору видів антиконкурентних дій в Україні є державна допомога суб'єктам господарювання. Контроль за наданням та використанням державної допомоги є невід'ємною складовою державної конкурентної політики в усьому світі.

В Україні правове регулювання державної допомоги не набуло системних характеристик. Єдиним нормативним актом, яким урегульовано державну допомогу суб'єктам господарювання (використовується термін "державна підтримка"), є Господарський кодекс України, а саме ст. 16. В ній передбачається єдиний вид державної допомоги – дотація та встановлюються цілі її надання. До них відносяться підтримка виробництва життєво важливих продуктів харчування, лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також підтримка суб'єктів господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, технічний розвиток, що дає значний економічний ефект. При цьому інші цілі, підстави та порядок застосування державної допомоги повинні бути визначені в спеціальному законі, якого, на жаль, в Україні не існує.

У рамках конкурентного законодавства державна допомога є невикремленим різновидом антиконкурентних дій органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю (ст. 15 Закону України "Про захист економічної конкуренції") [2, 54].

Існує декілька окремих вузько спеціалізованих законів, існує Концепція перебудови системи державних субсидій, що надаються галузям національної економіки, затверджена Кабінетом Міністрів України ще в 1999 році, яка повністю дублює відповідні норми Угод СОТ, не пристосовані до правової системи України. Проривом в процесі врегулювання державної допомоги мав би стати розроблений Антимонопольним комітетом України спільно з іноземними експертами проект закону "Про державну допомогу". Однак він так і не отримав схвалення Верховної Ради України.

Відсутність системного регулювання зумовлює відсутність обізнаності з цього питання. Таким чином, для формування думки щодо значення системного врегулювання державної допомоги необхідно встановити, що саме вона являє собою і яке місце вона займає в економіці України.

Державне втручання у формі надання державної допомоги суб'єктам господарювання відбувається, перш за все, у випадках так званої "неспроможності ринку" (market failure), тобто у вирішенні тих соціальних та політичних проблем

суспільства, які не можуть бути вирішені лише за рахунок функціонування ринку, а тому покладаються на державу.

З економічної точки зору державна допомога (іноді вживається також термін “субсидії”) розглядається як форма втручання держави в діяльність підприємств та ринку, яка використовується з метою підтримки окремих видів економічної діяльності [3, 9].

Фактично державна допомога являє собою економічну форму державного протекціонізму, який знаходить свій вияв у певних діях органів державної та самоврядної влади, що мають на меті надати економічні переваги конкретним підприємствам, галузям, регіонам. Найбільш поширеними формами державної допомоги суб'єктам господарювання є дотації (грошові та натуральні); “м'яке кредитування”, тобто кредитування на таких умовах, на яких бенефіціар не отримав би цей кредит у ринкових умовах (наприклад, низькі проценти, відсутність застави, подовження строків); порука та кредитні гарантії; податкові переваги, в тому числі податкові звільнення та пільги, прискорена амортизація, пільги по сплаті обов'язкових соціальних платежів; державна закупівля продукції за цінами вище ринкових та продаж державою сировини за цінами нижче ринкових цін, надання більш м'якого регуляторного режиму (внутрішніх норм, що регулюють здійснення господарської діяльності).

В юридичній літературі та законодавстві не вироблено єдиного універсального визначення державної допомоги (субсидії), однак більшість вчених та законодавців сходяться у розумінні основних ознак державної допомоги. Такими ознаками є:

- надається за рахунок державних або самоврядних ресурсів.

Це означає, що державна допомога надається шляхом здійснення відповідних видатків з Державного бюджету або місцевих бюджетів або шляхом відмови від певної частини доходів відповідних бюджетів, які мали б бути отримані в разі не надання державної допомоги;

- створює економічну перевагу, не зумовлену ринковою природою.

Ця ознака передбачає наявність економічно штучної переваги, тобто різниці між фактичними та адекватними умовами здійснення діяльності. Під адекватними умовами при цьому розуміються звичайні ринкові умови, тобто умови, якими не передбачається наявність не вигідної для держави або іншої приватної юридичної особи пропозиції;

- Державна допомога має адресний характер

Адресність допомоги означає вибірковість її надання, тобто відсутність рівної для всіх суб'єктів господарювання, а в деяких випадках для певних категорій суб'єктів господарювання, можливості отримання такого виду державного сприяння.

У чинному українському законодавстві існує визначення субсидії, що надається в пункті 20 статті 1 Закону України “Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту” № 331-ХІV від 22.12.98: субсидія – фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання подібного товару, в результаті якої суб'єкт господарсько-правових відносин країни експорту одержує пільги (прибутки) [4].

Незважаючи на те, що формулювання наведеного визначення чітко спрямоване на регулювання саме зовнішньоекономічних торгівельних відносин, а тому не може задовольнити потреб внутрішнього регулювання державної допомоги (субсидій), воно, однак, містить вказані основні ознаки державної допомоги. Цей факт свідчить про однаковість розуміння загальної сутності категорії державної допомоги суб'єктам господарювання.

На сьогодні державна допомога суб'єктам господарювання є реальним досить вагомим фактором існування української економіки. Так, за деякими розрахунками обсяг державної допомоги промисловості у 2002 р. склав 4318,2 млн. грн., а це приблизно 1,9% ВВП України [3, 59].

Державна допомога суб'єктам господарювання в різних обсягах та формах існує в усіх державах світу і є серйозним фактором впливу на конкурентне середовище як на внутрішніх ринках, так і на світовому ринку загалом.

Особливо важливою державна допомога є для країн з перехідною економікою (до яких належить і Україна), оскільки більшість суб'єктів господарювання є неконкурентоспроможними в нових економічних умовах, а вивести їх з економічної кризи можливо лише за допомогою штучного стимулювання з боку держави. Проте, з іншого боку, застосування державної допомоги не дозволяє нормально функціонувати і без того слабкому механізму економічної конкуренції, оскільки ставить більш ефективних суб'єктів господарювання у свідомо дискримінаційне становище в порівнянні з неефективними, знижуючи їх власну ефективність та конкурентоспроможність.

Така неоднозначність наслідків застосування державної допомоги суб'єктам господарювання і є причиною необхідності контролю та нормативної урегульованості цього питання. А тому проблема балансу економічної конкуренції та інших завдань державної соціально-економічної політики виникає у всіх країнах, які будують національну економіку на ринкових принципах, і потребує поступового вирішення з врахуванням конституційного правопорядку кожної окремої країни [5, 216].

Однак, як випливає з наведеного аналізу законодавства, присвяченого урегулюванню вказаної проблеми, в Україні не існує сьогодні нормативної бази, яка б могла забезпечити одноманітну систему надання та використання державної допомоги суб'єктам господарювання в різних галузях, а також систему контролю за наданням та використанням державної допомоги, в тому числі і з точки зору її впливу на економічну конкуренцію. Відсутність єдиної нормативної бази, процедур та принципів, різноманітність органів, що надають державну допомогу, різноманітність форм та цілей її надання зумовлює і неодноманітність практики в цій сфері. Це, в свою чергу, призводить до зловживань з боку як суб'єктів господарювання, так і окремих посадових осіб органів державної та самоврядної влади, а також до спотворення самокерованих ринкових механізмів через нерегламентоване та неконтрольоване застосування адміністративних заходів у сфері економіки, а отже і відсутності стабільності та передбачуваності на ринках.

Таким чином, правове врегулювання державної допомоги є об'єктивною економічною потребою, оскільки, як зазначає, наприклад, відомий американський

економіст Джозеф Стігліц: "Першочерговим завданням уряду є забезпечення правових меж, у яких відбуваються всі операції в економіці" [6, 52].

В умовах переходу України до ринкової економіки та вступу до таких міжнародних структур, як СОТ та ЄС, які вже майже 50 років тому врегулювали державну допомогу суб'єктам господарювання, здійснення подібного правового врегулювання видається необхідним. Однак воно повинно бути поступовим. Тому на сьогоднішній день доцільним було б дати законодавче визначення державної допомоги, надати повноваження з моніторингу її надання Антимонопольному комітету України та встановити відповідальність посадових осіб органів державної та самоврядної влади за надання державної допомоги, яка призводить до значного спотворення конкуренції на пвизначеному ринку.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Кинах А. Эффективная конкурентная политика – основа развития цивилизованного предпринимательства // Конкуренция. Вестник Антимонопольного комитета Украины. - 2004. - № 2(11).
2. Конкуренційне законодавство України: Юрид. зб. – К., 2002.
3. Державна допомога виробникам в Україні : реформування відповідно до норм СОТ та ЄС / За ред. С. Касянова. - К.: Нора-Друк, 2004.
4. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України № 331-XIV від 22. 12. 98 р. // www. liga. net
5. Про захист економічної конкуренції: Закон України: Коментар на основі порівняльного аналізу з правилами конкуренції Європейського Союзу / За заг. ред. Г. Шрьотера. - К.: Альфа-Прайм, 2006.
6. Стігліц Джозеф Е. Економіка державного сектора / Пер. з англ.: А. Олійник, Р. Скільський. - К.: Основи, 1998.

УДК 346.2

*Н. Шевченко*

### МЕХАНИЗМ ОХРАНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Необходимость осуществления механизма охранительно-правового регулирования в сфере хозяйствования определяется необходимостью обеспечения хозяйственного правопорядка в Украине.

В условиях трансформации к рыночной экономике механизм охранительно-правового регулирования, подразумевающий хозяйственно-правовые способы защиты нарушенных прав и запускающийся правовыми нормами, служащими импульсом к реализации всех других компонентов механизма регулирования, становится реальной гарантией осуществления прав и законных интересов субъектов хозяйствования. Это обуславливает актуальность исследования способов защиты прав и законных интересов субъектов хозяйствования.

Исследования по правовым проблемам защиты прав и законных интересов субъектов хозяйствования накопили определенный материал, составляющий основу настоящего анализа.